

‘MEEST VREEMDELINGEN UIT MÜNSTERLAND’

over de migratie van Münsterlanders naar
Barneveld gedurende de 18^e en 19^e eeuw

door Gerjan Crebolder en Anthony Draaisma (BDU april 2013)

http://www.bduboeken.nl/page/Home/Boeken-detail?mod%5BBDUBoekenWinkelModule%5D%5Bview%5D=details&mod%5BBDUBoekenWinkelModule%5D%5Bproduct_id%5D=1779

INHOUDSOPGAVE PLUS PRESENTATIE ANTHONY DRAAISMA

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

1. Het initiatief
2. Historische context
3. Structuur van het boek
4. Dank en verantwoording

Hoofdstuk 1: Situatieschets

1. Boek: aard en titel
2. Autochtonen en allochtonen
3. Vreemde eenden in de bijt
4. Buitenlandse Barnevelders
5. Katholieken uit het Münsterland
6. Redenen voor vertrek

Hoofdstuk 2: Het Münsterland

1. Algemeen
2. Bestuurlijke indeling
3. Kerkelijke indeling
4. Een grillige grens
5. Middelen van bestaan

Hoofdstuk 3: De Veluwe en de Gelderse Vallei

1. Algemeen
2. Bestuurlijke indeling
3. Kerkelijke indeling
4. Middelen van bestaan

Hoofdstuk 4: De kerstening van de Veluwe, door Ad Sulman

1. Een moeizaam begin
2. Missionering van de Veluwe
3. Kerken en kloosters
4. Kerkelijke organisatie
5. Tijden van verval
6. Reformatie op de Veluwe.
7. De Hollandse Missie of - Zending
8. Geduld maar niet geaccepteerd
9. Onder de Oranjevorsten
10. Emancipatie
11. Geestelijk leven

Hoofdstuk 5: Het schoutambt Barneveld

1. Algemeen
2. Kerkelijke indeling
3. Parochie Barneveld
4. Barnevelds laatste pastoor
5. Middelen van bestaan

Hoofdstuk 6: De Reformatie

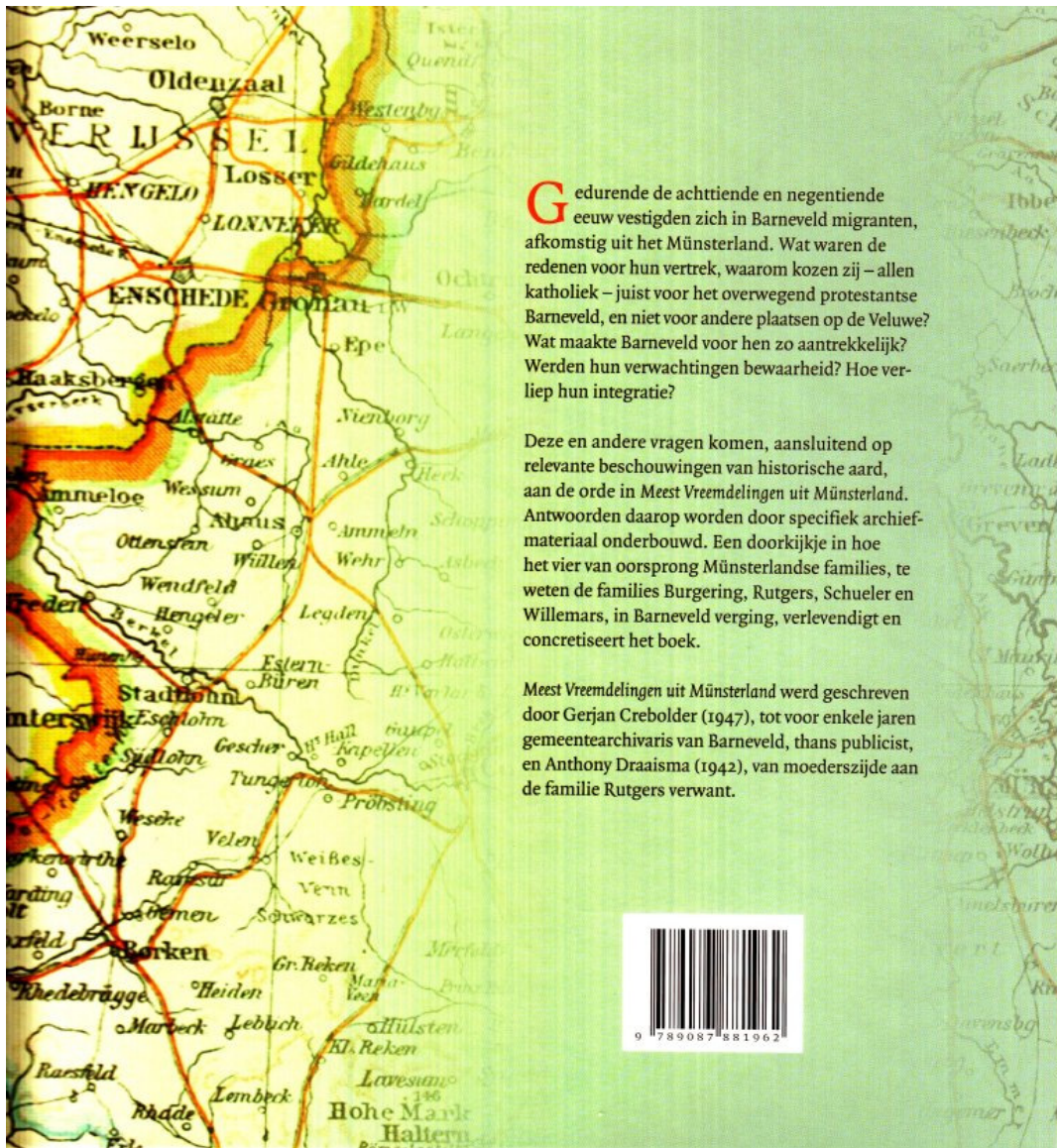
1. Algemeen
2. De Beeldenstorm
3. De gevolgen van de Spaanse bezetting
4. 'Paepsche superstitie' in Lunteren
5. Examens in de nieuwe leer
6. Barneveld behoudt een katholieke kern

Hoofdstuk 7: De Hollandse Zending

1. Veluwse missionarissen
2. De invloed van het klooster Abdinghof
3. Veluwse goederen van het klooster Abdinghof
4. Barneveldse missionarissen
5. Meinardus van Houten (1674-1680)
6. Frederik Holthuysen (1680-1714)
7. Gregor Storm(b) (1713-1745)
8. Storm(b) in Achteveld
9. De situatie in Nijkerk
10. De situatie in Hoogland

Hoofdstuk 8: De Barneveldse katholieke gemeenschap

1. De situatie in de 17^e eeuw
2. De situatie in de 18^e eeuw
3. Het ontstaan van de parochie Achteveld
4. Het "Handschrift Schoemaker"
5. Een handjevol katholieken
6. Borgstellingen
7. Münsterlandse huwelijken

Hoofdstuk 9: Migratie vanuit Duitsland

1. 'In Holland gab's Verdienst und Brot'
2. Hannekemaaiers
3. 'Bis an die Knie ins Wasser'
4. Overige vormen van werkgelegenheid
5. Kiepkeerl's en tödden
6. Maatregelen tegen 'Auswanderung'
7. Migratie over en weer
8. Hoe werd men Nederlander?

Hoofdstuk 10: Motieven

1. Wie, wanneer, waarvandaan, waarheen?
2. Een eigen bestaan
3. Het weven als thuisarbeid
4. Weefarbeid op de Veluwe
5. Op de vlucht voor dienstplicht
6. 'De Grote Loopdag' (14 oktober 1806)
7. 'De Prüssen kommt un willt 't Volk uphalen'

Hoofdstuk 11: Reis en aanvankelijk verblijf

1. De status van Barneveld
2. Hoe wist men van Barneveld?
3. Onderweg
4. Barneveld: op een knooppunt van wegen
5. Route
6. 'Het Vliegendt Paardt'
7. De familie Strik
8. Gerrit Strik: 'de schoonvader van'

Hoofdstuk 12: Integratie in Barneveld

1. Wat we over onze Münsterlanders weten
2. Invloed vanuit de Verlichting (18^e eeuw)
3. Eigen kring eerst of integreren?
4. Onderlinge huwelijken
5. Beroepen
6. De middenstander als tapper
7. Waar woonden de zakenlieden?
8. Waar woonden ze nog meer?
9. Een wandeling door het dorp
10. We wandelen verder

Hoofdstuk 13: De families nader belicht

1. De families Bosman en Willemars
2. Aalbert Willemars (1777-1850) en diens centrale rol
3. De familie Burgering
4. Hendrik Börgerincks zonen: Gerhardus en Anthonie
5. Johannes Hendrikus Burgering: tiendschatter
6. De familie Rutgers
7. Johannes Bernardus Rutgers Sr. (1821-1897)
8. Johannes Bernardus Jr. en Albertus: bakker-broers
9. De familie Schueler
10. Johannes Bernardus Schuller (1812-1881) cum suis

Hoofdstuk 14: Nabeschouwing

1. Waarom vooral naar Barneveld?
2. Münsterlandse pastoors: de grote verwijzers
3. Münster en Paderborn
4. Redenen voor vertrek
5. Wat hun vertrek vergemakkelijkte
6. Hoe verging het ze?

Genealogieën

- Bosman
- Burgering
- Rutgers
- Schueler
- Willemars
- Strik

Bijlagen:

1. Geschiedenis van de voor Barneveld belangrijke parochies in het Münsterland
2. Missionarissen, pastoors en kapelaans in Barneveld en Nijkerk
3. Münsterlandse huwelijkspartners in Barneveld naar trouwjaar
4. Münsterlandse huwelijkspartners in Nijkerk naar trouwjaar
5. Münsterlandse huwelijkspartners in Stoutenburg/Leusden naar trouwjaar
6. Münsterlandse huwelijkspartners in Renswoude naar trouwjaar
7. Huwelijken Barneveld naar plaats van herkomst in Münsterland
8. Huwelijken Nijkerk naar plaats van herkomst in Münsterland
9. Huwelijken Stoutenburg/Leusden naar plaats van herkomst in Münsterland
10. Huwelijken Renswoude naar plaats van herkomst in Münsterland
11. Katholieke inwoners, afkomstig uit het Münsterland, in het bevolkingsregister van Barneveld 1827
12. 'Münsterlandse' wevers in het kohier hoofd- en haardstedegeld dorp Barneveld, 1749
13. 'Münsterlandse' wevers in de lijst van burgers die geschikt zijn om wapens te dragen, 1798
14. Aan 'Münsterlanders' afgegeven hinderwetvergunningen
15. Aan- en verkoop onroerend goed, alsmede het nemen van hypotheke door de familie Willemars

Auteurs Gerjan Crebolder (links) en Anthony Draaisma. „We vermoeden dat de Münsterlanders voornamelijk verhuisden vanwege economische redenen.”

Volgende pagina: Woordje Anthony Draaisma bij gelegenheid van de officiële presentatie van “Meest Vreemdelingen uit Münsterland”, van de hand van Gerjan Crebolder (zittend) en Anthony Draaisma (staand), op 27 april 2013 in het Schaffelaartheater te Barneveld,.

- - - - -

Woordje Anthony Draaisma bij gelegenheid van de officiële presentatie van “Meest Vreemdelingen uit Münsterland” op 27 april 2013 in het Schaffelaartheater te Barneveld.

Stel, je raakt door iets geboeid waar je eerder nooit veel aandacht aan besteedde. Opeens blijkt je er over te struikelen. Het lijkt wel of de wereld er vol van is. Zo iets gebeurde bij mij met Barneveld. Daar komt mijn moeder vandaan, een dochter van spritsbakker Rutgers, uit de Jan van Schaffelaarstraat.

Niet meteen overigens was het Barneveld dat te pas en te onpas de klok sloeg. Al sprak mijn moeder er vaak over, echt geïnteresseerd was ik niet. Liever ging ik mijn eigen weg dan me te verdiepen in mijn moeders herkomst. Veel affiniteit had ik er niet mee, mijn grootouders waren lang voor mijn geboorte overleden. Dat de eerste Rutgers uit Münsterland afkomstig was, maakte weinig indruk.

Nee, om mij voor de familiegeschiedenis te triggeren was meer nodig. Vreemde ogen, zoals dat heet. En die kwamen er. Het was Rut Rutgers, uit de Hendrikustak, één generatie dichterbij de Súdlohne Rutgers dan ik, die mij warm deed lopen voor de familiegeschiedenis. En niet te vergeten: Els Rutgers-Wessels, zijn vrouw. Zij is hier aanwezig, de oudste Rutgers-getuige, helemaal uit Frankrijk overgekomen. Hulde. Rut zelf overleed in 1993. Gelukkig leefde mijn moeder nog, en kon ik haar alsnog het naadje van de kous vragen.

Maar goed, ik had het over het fenomeen dat je er dan opeens over struikelt, over wat plots je belangstelling heeft. Onlangs nog deed dit zich voor. In de vorm van een prachtig boek van Stephan Enter. ‘Spel’ heet het. Het gaat over een opgroeiende jongen, zijn onzekerheid, zijn gevoel anders te zijn dan anderen. Pakkend beschreven, invoelbaar de verwarrende gevoelens van Norbert, want zo heet het joch. Al wil hij zich onderscheiden, hij wil er ook bij horen. Dat is niet zo moeilijk, zijn familie woont al generaties lang in Brevendal, de plaats waar het verhaal zich afspeelt.

Laat Brevendal nu staan voor Barneveld, en Vijgh, Norberts achternaam, voor een van de vroegste bewoners van het latere Kasteel Schaffelaar. Als er iemand geen migrant is, geen vreemdeling, als er iemand in Brevendal, Barneveld dus, thuis hoort, dan hij. Al ervaart Norbert dat zelf ook zo, zijn observerende natuur maakt dat hij zich tegelijk een buitenstaander voelt. Het moment waarop hij zich dat voor het eerst bewust wordt, is wanneer hij een ongewone figuur ontmoet, een heuse allochtoon. Voor Brevendal ongewoon. Van het gesprek dat er tussen de twee ontstaat - al verstaan ze elkaars taal niet - lees ik, verkort, graag een fragment voor. U moet weten: Norbert en zijn vriendjes spelen goudzoekertje, naar een verhaal uit Karl May. U kent ze vast nog, Winnetou en Old Shatterhand.

”Een week later zag ik hem opnieuw. Ik was met Bennie en Theo op zoek naar goud toen ik hem aan de rand van de parkeerplaats zag staan. Hij rookte, liep wat hen en weer. Ik liet mijn schop vallen en rende naar hem toe. ‘Dag meneer Soefi-Ali’, zei ik toen ik hijgend voor hem stond. ‘Al’ glimlachte hij verrast. ‘Norbèrnespa?’ Hij gaf me een hand, ik keek naar zijn andere hand. Het was een vreemd gezicht, zo’n spierwitte sigaret tussen die zwarte vingers. Theo en Bennie waren me gevolgd, ze aarzelden dichterbij te komen. ‘Hij doet niks hoor’, zei ik terwijl ik naar hen omkeek. ‘Hij is mijn vriend en hij heet Soefi-Ali’.

Ik zag Bennie met zijn tomahawk en scheefhangende verentooi, en schaamde me voor ons kinderachtige spelletje. Maar Soefi-Ali liet niets merken. Vriendelijk stak hij zijn hand op. ‘Dit zijn Bennie ... en Theo’, zei ik terwijl ik ze hem een voor een aanwees. Ze kwamen naast me staan. Theo beet op zijn lip van jaloezie. ‘Hij praat Frans’, siste hij. ‘Dat versta je helemaal niet. Hoe kun je dan zijn vriend zijn?’ ... ‘Wij hoeven elkaar niet te verstaan’ zei ik, terwijl ik Soefi-Ali aankeek en bleef glimlachen. ‘Wij begrijpen vanzelf wat we bedoelen’ ... ‘Hij stinkt! En wat een idiote naam. Zeker zelf verzonnen’.

‘We hebben elkaar vorige week ontmoet’, zei ik alsof ik hem niet hoorde. ‘Toen droeg hij een echt Afrikaans kleed. Zie je dat hij écht zwart is? Wel wat anders dan die Molukse buurjongen van jou. Dat is een bleekscheet vergeleken bij mijn vriend.’ Theo knikte langzaam, zijn tanden op elkaar. Soefi-Ali rilde plotseling. ‘Hij heeft het koud’, zei Bennie met opengesperde ogen. ‘Ja’, zei ik. ‘Hij moet nog erg wennen aan het klimaat’ ...

Vergeleken met Soefi-Ali (*), vergeleken ook met de vluchtelingen en asielzoekers van vandaag de dag, net nu het gaat over eventuele strafbaarheid van illegaal verblijf in ons land, vielen de verschillen tussen Münsterland en de Veluwe in het niet. Zo vreemd was Barneveld voor de Münsterlanders niet. De grenzen tussen de Achterhoek en Münsterland liepen vloeiend in elkaar over. Dat gold ook voor taal, klimaat, cultuur, godsdienst, al maakte het wel uit of je katholiek was of protestant, maar dat was toen overal zo.

Al was er dus sprake van vloeiende grenzen, naarmate je dieper Gelderland in trok, westwaarts de Veluwe op, namen de verschillen toe, althans ze gingen zwaarder wegen. Hoe verder weg van je thuisland, hoe meer je afstand deed van familie en buurtschap waar je al generaties lang deel van uit maakte. Dat raakte aan je identiteit, maakte onzeker.

Gelukkig kwam je in een plaats terecht waar al eerder Münsterlanders naar toe waren gegaan, ingeburgerd waren geraakt. Die hielpen je de eerste tijd wel door. Allen waren RK, dat was je zelf ook. Was je wellicht wat lauw in je geloof geweest, nu je naar elders ging, in Barneveld kwam, nam het belang ervan toe: de geloofsgemeenschap die je er trof, kwam in de plaats van familie en buurtschap. Je werd kerkmeester, lid van het kerkkoor, zette je in voor de armen, voor katholiek onderwijs.

De kleine katholieke kern die Barneveld kende was blij met je komst. Voor het vinden van een huwelijkspartner hoefde je niet terug naar je thuisland. Twijfelde je nog wel 'ns, sloeg heimwee weer eens toe, je trouwde ter plekke. Daarmee koos je definitief voor 'blijven'. Je nieuwe toekomst was nu echt begonnen.

Je kwam aan in een tijd waarin Barneveld in opkomst was, meer en meer een streekfunctie kreeg. Je vond er emplot. Als winkelier, middenstander, ambachtsman, zelfstandig aannemer, ondernemer zelfs. Al was Barneveld overwegend protestants-christelijk, ook vanuit die hoek betrok je je klandizie. Zelfs nog van verder weg, dan van Barneveld en omgeving. Wat je bood had kwaliteit. Geen wonder dat Münsterlanders in no time van allochtoon autochtoon werden. De basis legden voor menige Barnevelds-Nederlandse familie.

Daarmee zeg ik niet dat het een fluitje van een cent was, hun vertrek, hun vestiging in Barneveld. Anders had ik hier niet gestaan. Niet een web-boek (**) over de Rutgersfamilie geschreven, niet meegewerkt aan het Münsterlandboek. Het was en bleef een ongewis avontuur waar zij zich aan waagden, waarvoor alle lof. Méér dan dat.

Goed moment om het woord te geven aan Wim Burgering. Hij zal het eerste exemplaar van het Münsterlandboek uitreiken. Gerjan (***) en ik vonden dat eerder op zijn weg liggen, dan op de onze. Wim was de initiatiefnemer van de studie die tot "Meest Vreemdelingen uit Münsterland" leidde, voorzitter van de werkgroep die zich met het bewuste onderwerp bezig hield. Bovendien was Wim zélf - nog niet zo lang geleden - ooit óók Barnevelds burgervader. Last but not least: ook Wims voorvader migreerde destijds uit Münsterland naar Barneveld. Nota bene samen met die van mij.

Dus als er iemand in aanmerking komt om het eerste exemplaar aan de huidige burgemeester van Barneveld uit te reiken, dan is hij het. Het woord dus nu aan Wim.

- - - - -

(*) De echte Barnevelder weet: Soefi-Ali is gemodelleerd naar een van de vele Ghanezen die in de tachtiger jaren van de vorige eeuw de Barneveldse pluimveevakschool bezochten.

(**) zie www.yoga-intervision.com/entrepaginarutgers.html

(***) Gerjan Crebolder, medeauteur.